

Litteratur

ERIK ANNERS:

Mot maktstaten?

Talleyrand lär vid ett tillfälle ha inlett en föredragning för Napoleon med en ursäkt för att han skulle bli långrandig: »Jag har, Sire, inte haft tid att fatta mig kort».

När man läser *Staffan Burenstam Linders* skrift »*Statsmakt eller maktstat*» (Gebers, 95 s) inser man att författaren åtminstone tidvis befunnit sig i ett lyckligare predikament än Talleyrand; den till omfattningen tämligen blygsamma skriften ger mycket mera än vad formatet låter förmoda. Till att börja med är den en utmärkt orientering om den allt djupare och vidare ideologiska klyftan mellan liberalkonservativa humanister å ena sidan och den nya maktstatens härskarskikt, socialdemokraterna, jämte deras förvirrade socialistiska bröder inom den extrema vänstern på den andra. Redan på grund härav förtjänar skriften största möjliga spridning inom borgerligheten – även socialdemokrater kunde må väl av att studera den. Vore vänsterextremisterna läskunniga skulle man rekommendera den till dem också.

Vad som ger Burenstam Linders kritik av såväl socialdemokrater som vänsterextremister, liksom hans försök att presentera en liberal-konservativ syntes som alternativ, dess slagkraft är själva framställningssättet. Det är svårt att skriva enkelt och klart om komplicerade sammanhang. Förf har en naturlig talang i den riktningen, och när han till på köpet uppenbarligen ansträngt sig att fatta sig kort blir resultatet förträffligt. Varje talare och debattör på borgerlig sida bör ha hans skrift i rockfickan under valrörelsen; den kommer att göra skäl för placeringen.

Läser man hans framställning en andra gång – med penna i hand och kontrollmaterial tillgängligt – får man nöjet uppleva hur förf på flera punkter dokumenterar ett av originalitet präglad skarpsinne. Även om åtskilligt i hans tankegångar framstår som välformulerat allmångods – annat är heller inte att begära av en skrift med så vid syftning – när han fram till slående riktiga och nya bilder av t ex vänsterextremisternas intellektuellt orimliga

och ohederliga argumentation. Än nyttigare är hans analys av den socialdemokratiska sociologien – så vitt bekant har ingen efter Tingsten givit en så svidande vidräkning med den socialdemokratiska typ av maktmänniska och maktstat, som hotar att stänga in oss likt får i välbevakade fallor. Han kunde kanske starkare ha framhållit den historiska förklaringen till att detta överhuvudtaget sker liksom att det sker i all välmening från socialdemokraternas sida. I attityden av välvillig patriarkalism påminner de slående om forna tiders godlynta brukspatroner. Det är helt naturligt att de skall bestämma över sina underlydande; på grund av sin makt och ställning vet ju de socialdemokratiska förvaltarna av maktstaten bättre än andra hur medmänskorna bör ha det. Vidare ställer man sig tveksam till hans terminologi. »Gardet» och »operatörerna» som beteckning på socialdemokraterna resp borgerlighetens politiker och företagare ger inte riktigt de illustrativa associationer, som förf tycks eftersträva med sin infallsvinkel, som är en mild parodi på den aktuella socialdemokratiska ideologin. Det för socialdemokraterna karakteristiska är ju att deras parti omvandlats från en folkrörelse till en maktägande politisk byråkrati. Varför då inte kalla dem för t ex »sambhällsförvaltarna». Och termen »operatör» är ett för svagt uttryck för socialdemokraternas sätt att betrakta de människor, som är enfaldiga och illvilliga nog att vara deras motståndare. I socialdemokratiska ögon är de ju närmast »folkets fiender».

En särskilt välkommen punkt i skriften är förf:s konkreta förslag att utveckla ägardemokratien. »En demokratisk möjlighet är att bolag – även statsägda sådana – ges rätt att om de så önskar göra nyemissioner till marknadskurs till särskilda stiftelser ägda av de anställda. Emissionerna betalas med medel lånade på kapitalmarknaden mot säkerhet lämnad av företagen. Lånen amorteras dels av de anställda, dels av företagen med skattefria avsättningar till stiftelserna.»

Bra! Får vi bara be förf om närmare nationalekonomisk och företagsekonomisk analys av förslagens praktiska konsekvenser i olika riktningar. Praktiska exemplifieringar av detta slag behövs i valrörelsen – och skulle svårliga plåga socialdemokraterna.

Man kan inte begära av Burenstam Linder att han på varje punkt i sin kritik eller sin positiva syntes skulle kunnat ge konkretiseringar. Fältet är för vidsträckt. Fråga är om inte hans parti borde be honom att arbeta fram belysande exempel på flera av de områden han berört. Hans resonemang om riskerna av en socialisering av konsumtionen, genom byråkratisk tilldelning i stället för en marknadshushållning, där konsumenterna får välja vad de vill ha och alltså styr produktionen i enlighet med egna önskemål är bara att instämma i. Men har inte socialiseringen av konsumtio-

nen redan hunnit långt – nämligen när det gäller socialisering av fritidssysselsättningarna. De är nu ofta så beroende av det allmännas anslag, särskilt de kommunala, att ett magnifikt instrument för välment förmyndarskap över människornas sätt att hantera sin fritid redan skapats. Att de människor, som tack- samt tager emot alla dessa anslag, själva får dyrt betala dem på skattsedeln, tycks vara föga uppmärksammat – likaså alternativet att låta folk behålla mera pengar själva och mera bestämma själva hur de vill tillbringa sin fritid. Här finns ett intressant balansproblem av den typ förf antytt i andra sammanhang mellan det allmännas uppgifter och enskild frihet, som bör penetreras.

Staffan Burenstam Linder är att gratulera till skriften. Den kommer i rätt ögonblick.

JAN-OLOF SUNDELL:

Socialdemokraterna inför 70-talet

1968 års val var en av de största socialdemokratiska segrarna i svensk politisk historia. Den segern vanns genom ett intimt samarbete mellan partiet och fackföreningsrörelsen. Genom samarbetet lyckades man få fram en stor del av valskolkarna och öka mobiliseringsgraden bland de egna väljarna.

I dag står vi inför ett annat läge än 1968. Partiet har bytt ledare och landet statsminister. Vi har haft en lång rad illegala arbetskonflikter på arbetsmarknaden. Klimatet mellan stat och näringsliv har kärvat till sig betydligt. Betalningsbalansen har försämrats kraftigt.

Kredit och penningpolitiken har skärpts. På nytt mobiliserar arbetarrörelsen sina tunga kohorter i kampen mot oppositionens splittrade styrkor. Även årets val skall präglas av ett nära samarbete mellan parti och fackföreningsrörelse hoppas man.

Ändå är stämningen inte densamma som för två år sedan. Tilltron till den egna styrkan är sämre i dag. Ett vittnesbörd om detta är en nyutkommen bok av *Jan Lindhagen* och *Macke Nilsson*, *Hotet mot Arbetarrörelsen*. Lindhagen, som tidigare varit knuten till SIFO, är sedan några år tillbaka SAP:s egen valso-

ciolog. Macke Nilsson har varit redaktör för SAP:s veckotidning *Aktuellt* men är numera frilansjournalist. Båda två är väl förtrogna med SAP:s problem. Lindhagen och Nilsson är oroliga för socialdemokratiens framtid i Sverige. Och de är det av alldeles speciella och även för utomstående intressanta skäl. Det är inte kritiken från oppositionen, motsattställningen till näringslivet eller diverse vänstergruppers ideologiska krav på mer socialism som oroar dem. Skälen till deras oro ligger djupare än så; den återfinns i själva den förändrade samhällsstrukturen i Sverige inför 1970-talet.

I det gamla fattigsamhället, under industrialismens genombrotts- och konsolideringsperiod i vårt land fanns det en gemensam bas av självklar solidaritet och behov av kollektiva insatser, i vars hägn arbetarrörelsens olika grenar växte fram. Lindhagen-Nilsson tar brukssamhällets sociala sammansättning som ett exempel. Där var det aldrig någon tvekan om var sympatierna låg. Arbetarna måste hålla ihop gemensamt gentemot arbetsgivarna. Gemensamt byggdes upp ett på många sätt slutet system av lojaliteter och social kontroll. Inte bara arbetet utan större delen av fritiden försiggick inom »rörelsen».

Den sociala strukturen har förändrats kraftigt under 1950- och 1960-talen. Strukturomvandlingen av näringslivet med fusioner och nedläggningar har lett till att det tidigare fasta greppet över partiets medlemmar och sympatisörer har försvagats. Människor har flyttat från glesbygder till tätorter och inte minst till storstäder. Det tidigare systemet för sammanhållning och social kontroll fungerar inte längre som förr.

Partiets karaktär av arbetarparti har försvagats. Fler och fler av medlemmarna – ofta kollektivanslutna – blir mindre och mindre medvetna om partiets betydelse. Lindhagen och Nilsson refererar resultatet av en medlemsundersökning som Metallindustriarbetareförbundet lät göra 1968. Ett statistiskt urval på 3 000 medlemmar tillfrågades då bl a om

de var medlemmar i en politisk förening. Bara 11 procent besvarade frågan jakande, trots att det är känt att över hälften av Metalls medlemmar är kollektivanslutna till SAP.

Avståndet mellan den enskilde arbetaren och den ansvarige beslutsfattaren har ökat. Byråkratiseringen av partiet och sidoorganisationer har tilltagit. Storavdelningar med fast anställda ombudsmän har tillkommit i effektivitetens och stordriftens namn. Men det gäller nu att gjuta liv i de nya formerna. Det är svårt att nå och personligt engagera människorna i de nya samhällena.

Lindhagen och Nilsson summerar sin analys på följande sätt: »Det väsentliga i våra typiska val är . . . den människornas delaktighet i politiken som får dem att rösta på 'sitt' parti eller den brist på delaktighet som får dem att avstå . . . Det typiska för den arbetarrörelsens vardagsmiljö som vi skildrat i tidigare kapitel är hur politiken levde som en självklar, kanske inte ens uttalad, del av vardagen. Partiet löper enorma risker om inte detta kan fortleva i det nya samhället. För partiet måste målet vara inte endast att bygga ett samhälle präglad av arbetarrörelsens värderingar, utan också ett samhälle där dess idéer kan leva. De två målen är ett och detsamma. Blir vi utan det ena så blir vi också utan det andra» (sid 159).

Vad herrar Lindhagen och Nilsson kort och gott vill är att skärpa den ideologiska medvetenheten. Klasskampen måste komma till heders igen: »Först då arbetarrörelsen åter tar upp kampen för att inom det nedärvda samhället skapa och utvidga den inom rörelsen framväxande socialismens värld blir det möjligt att rationellt övervinna anhängarnas passivitet» (sid 157).

Frågan är om de lösningar herrar Lindhagen och Nilsson söker anvisa är lika tungt vägande som den analys av socialdemokratiens problem vilken de presterar. På den frågan kan bara utvecklingen under 1970-talet ge ett svar.